

RODINNÉ DOMY LÖW-BEERŮ NA ULICI HLINKY V BRNĚ NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ

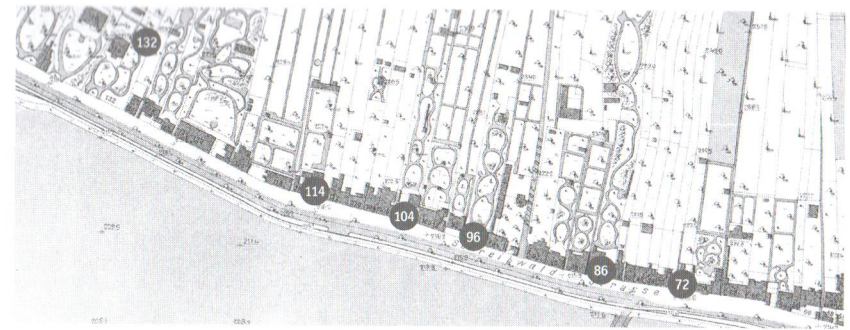
Veronika Lukešová

Kořeny průmyslnické rodiny Löw-Beer sahají do židovského ghetta v Boskovicích, kde se ve třicátých letech 19. století začal psát příběh jejich zpočátku skromného podnikání, které však během několik málo generací vyrostlo v jedno z nejvýznamnějších textilních impérií v Rakousku-Uhersku. Do dnešních dnů se dochovala řada rodinných domů, které s rozvětvenou rodinou Löw-Beerů souvisely. Nejvíce jich nalezneme v Brně, v němž se mnoho členů rodiny od sedmdesátých let 19. století usazovalo. Na úvod nemůžeme nezmínit nejvýznačnější z jejich rodinných domů – vilu Tugendhat, postavenou v brněnské čtvrti Černá Pole pro Gretu Tugendhatovou (1903–1970, roz. Löw-Beerovou) na rozsáhlém pozemku vily Löw-Beer, kterou obývala rodina Alfreda Löw-Beera, otce Grety, a v těsné blízkosti Arnoldovy vily, patřící Gretině tetě Cecilii Hožové (1864–1942, roz. Löw-Beerové).

Vedle Černých Polí jsou nejvýznamnější brněnskou čtvrtí z hlediska dochovaných domů Löw-Beerů Pisárky. Na příkladu Pisárek je dobře patrná proměna architektonické tváře Brna v průběhu 19. a 20. století. S novou výstavbou továren a průmyslových objektů souvisela poptávka po bydlení pro továrníky a bohatnoucí měšťanstvo. Pisáreckou kotlinu, vzdálenou pouhé dva kilometry západně od městského centra, objímají mírně zvlněné svahy a protéká jí řeka Svratka. Přes řeku se otevírá pohled na její protější, zalesněný břeh. Není tudíž divu, že právě Pisárky se staly vyhledávaným místem přepychového bydlení v přírodě, avšak v dosahu města.

V pisárecké kotlině byste až do 18. století našli pouze dnes již zaniklou osadu Kamenný Mlýn (v místě Žabovřeské ulice). V západní části kotliny se rozprostíral les, jihozápadní svahy pisáreckého Žlutého kopce pokrývaly vinice a zahrady. Urbanizaci Pisárek zahájil až v prvních letech 19. století Bauerův zámek (dnes v areálu Brněnského výstaviště; ve 20. letech 20. století interiér zámku upravil Adolf Loos), jehož dvůr doplnily budovy cukrovaru. Jihozápadní svah Žlutého kopce byl od 80. let 19. století přetvářen výstavbou reprezentativních domů vilového charakteru z příměstské zahradní lokality v honosnou vilovou čtvrť. Zcela ojedinělého postavení v rámci Brna Pisárky dosáhly, když zde bylo v letech 1926–1928 vybudováno Výstaviště.

Úpatí Žlutého kopce lemuje kdysi oblíbená promenádní třída se stromořadím – ulice Hlinky. Svůj název získala již v 18. století podle starobrněnského „hliníku“, velké cihelny (v místě dnešního pivovaru), odkud vycházela. Směřovala ze Starého Brna na západ na Kamenný Mlýn a končila v Pisárkách, známém výletním místě Brňanů. Rozmach stavebních aktivit na ulici Hlinky podpořila tramvajová linka

Katastrální plán Brna, 1906, výřez ulice Hlinky. (soukromý archiv Viléma Waltra)

Ulice Hlinky v roce 1912.

(historická pohlednice, publikováno s laskavým svolením Nakladatelství Josef Filip)

s vozovnou na jejím konci. Koněspřežka (1870) vystřídala tramvaj, nejprve parní (1884) a nakonec elektrická (1900). Stavební dějiny ulice Hlinky dosud nebyly navzdory její výstavnosti v celku zpracovány. Až na výjimky není mnoho známo ani o jednotlivých domech.¹ Dosavadní bádání nicméně přineslo pozoruhodné zjištění, že celou řadu objektů na této ulici spojovaly majetkové držby.^{2,3}

- 1 Z hlediska dějin architektury patří k nejvýznamnějším vilám, nejen na ulici Hlinky, ale i v celém Brně, Reissigova vila od Leopolda Bauera. VYBÍRAL, Jindřich. *Reissigova vila v Brně a reforma rodinného domu po roce 1900*. Brno: Barrister & Principal, 2011.
- 2 ZATLOUKAL, Pavel. *Brněnská architektura 1815–1915*. Brno: Obecní dům Brno, 2006, s. 131; CZAJKOWSKI, Lenka a CZAJKOWSKI, Petr. *Zástavba ulice Hlinky po roce 1850 a majetková struktura jednotlivých objektů se zvláštním přihlédnutím k roku 1910. Příspěvek k poznání předměstské architektury města Brna*. In: *Brno v minulosti a dnes*. Brno: Krajské nakladatelství, 2006, s. 445–477.
- 3 Předkládaný text vychází z autorčiny studie v publikaci: HANÁK, Jaromír (ed.). *Rodinné domy Löw-Beerů. Brněnec, Brno, Svitávka*. Brno: Muzeum Brněnska, 2016, s. 64–73. V ní také naleznete další studie na téma bydlení příslušníků rodiny Löw-Beerů.

Reprezentační zástavba na ulici Hlinky na počátku 20. století, už tehdy byla ulice lemována stromořadím; na snímku je i dům č. o. 72.
(historická pohlednice, publikováno s laskavým svolením Nakladatelství Josef Filip)

BRNO,
Pisárská silnice

Domy na Hlinkách č. o. 116, 114 a 112 na počátku 20. století.
(historická pohlednice, publikováno s laskavým svolením Nakladatelství Josef Filip)

Pisárky si na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století Löw-Beerové oblíbili jako místo svého rodinného bydlení. Konkrétně na ulici Hlinky lze jejich stopy vysledovat u celé řady domů (čísla orientační 72, 86, 96, 104 a 114, a okrajově i 40 a 42) a jedné samostatně stojící vily (č. o. 132).⁴ V nejbližším okolí Hlinek pak vlastnili či obývali ještě další nemovitosti (Vinařská č. o. 4, Výstavní č. o. 15, Kalvodova č. o. 8, Pellicova č. o. 73, stavební parcely na Žlutém kopci). Jednalo se o reprezentanty dvou samostatných společností: firmy *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* (založena 1853) a firmy *Moses Löw-Beer* (založena 1847), čili o potomky tří bratrů Arona (1782/3–1849), Jakoba (1786–1864) a Mosese (1793/4–1851), synů Salomona Löw-Beera (1746–1832) a Pauliny roz. Kolin (1753–?).

Některé z domů, které lze s Löw-Beery spojovat, ještě na ulici Hlinky stojí (č. o. 86, 104 a 132), ostatní byly nahrazeny novostavbami či přestavěny ve dvacátých a třicátých letech 20. století (č. o. 72, 96 a 114). Postupně se seznámíme se všemi objekty, důkladně se ale budeme zabývat těmi, které si na ulici Hlinky můžeme dosud prohlédnout v podobě, v níž je Löw-Beerové obývali. Nejprve alespoň obrazně navštívíme domy společníků firmy *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne*:

HLINKY č. o. 114 IZÁK A LEA LÖW-BEEROVI

Izák (1811–1898, syn Jakoba) se oženil s rodačkou z Hamburku Leou (roz. Bernaysová, 1836–?), se kterou měl jedinou dceru Saru (1866–1878). Díky finanční pomoci bratra Leopolda (1834–1892, syn Jakoba) mohl Izák v roce 1854 zakoupit papírnu v Brněnci, a tu přestavět na přádelnu mykané příze. Takto Izák založil firmu od roku 1864 nesoucí název *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne*, která se v dalších desetiletích stala jedním z největších a nejvýznamnějších podniků v oblasti textilní výroby v Rakousku-Uhersku. O Izákově víme, že si v Brněnci v areálu továrny v roce 1871 postavil rodinnou vilu. Do života židovské náboženské obce se zapojoval z pozice dlouholetého člena spolku *Bikur Cholim* pečujícího o nemocné. Také Lea proslula svou dobročinnou činností. Od zřízení podnikové tkalcovny a apretovny v Brně v roce 1875 se rodina Löw-Beerových začala v Brně obrazně i doslova zabydlovat. Sám Izák šel příkladem. Když v roce 1883 odstoupil z vedení firmy, přestěhoval se z Brněnce do Brna. To, že bydlel v domě na ulici Hlinky č. o. 114, máme doloženo k roku 1890.

Dům č. o. 114 se současnosti nedočkala. Naštěstí si jej můžeme alespoň popsat, a to díky pohlednici, která zachycuje jeho podobu na počátku 20. století: Dům Izáka a Ley stála na úzké parcele v řadové zástavbě. Subtilní neorenesanční jednopatrový dům charakterizoval především vysoký centrální atikový štít. Nad hlavním obloukově zakončeným vstupem, situovaným zcela vlevo, byl v patře balkon

⁴ Do výtětů těchto vil bývá neprávem zařazován i objekt na ulici Hlinky č. o. 54. (Počinaje ZATLOUKAL, Pavel, pozn. 2, s. 131.) Ke zmatení došlo pravděpodobně proto, že jeho majitelem byl Robert Löw. (BVK, Hlinky 54)

s balustrádovým zábradlím. Z balkonu vedl vstupní otvor flankovaný korintskými sloupy. Zbytek nepřliš rozsáhlého domu tvořily již jen dvě okenní osy vpravo. Z katastrální mapy města Brna z roku 1906 je patrné, že pozemek byl směrem hlouběji do parcely zastavěn protilehlým objektem obdélného půdorysu s rizalitem na jižní straně. Jisté zprávy naznačují, že dům byl vystavěn již v rozpětí let 1871–1880,⁵ tudíž Löw-Beerovi patrně k užívání zakoupili již stojící dům. Současná podoba domu je dána významnou přestavbou (a snad i spojením pozemků z roku 1926) pro nového majitele, velkoobchodníka Františka Osvalda.

HLINKY č. o. 96 PEPI LÖW-BEEROVÁ A JEJÍ POTOMCI

Dům na ulici Hlinky č. o. 96 vlastnili Löw-Beerovi od 90. let 19. století až do 20. let 20. století. Ještě v roce 1892 byla nemovitost v držení Rosy Steinové. Vlastnictví Josefínou „Pepí“ Löw-Beer (roz.?, 1825–1903, snacha Jakoba) můžeme s jistotou doložit teprve k roku 1900, lze se ale domnívat, že jí objekt patřil již od roku 1893, kdy se po smrti manžela Leopolda Löw-Beera (1834–1892, syn Jakoba) přestěhovala z Vídně, kde spolu žili, do Brna.⁶ K roku 1910 a 1922 byli jako majitelé zapsáni Pepina dcera Lina (roz. Löw-Beerová, 1854–1926, vnučka Jakoba) a Pepina vnoučata od syna Arnolda, tedy Felix (1879–1932, pravnuke Jakoba), Walter (1881–1954, pravnuke Jakoba), August (1883–1942, pravnuke Jakoba) a Marie „Mitzi“ (1884–1940?, pravnučka Jakoba). Dům však dle všeho v roce 1910 obývala pouze druhá Pepina dcera Eva (roz. Löw-Beerová, 1852–?, vnučka Jakoba), dvě služebné a zahradník.⁷ K roku 1926 je jako majitelka nemovitosti vedena zatím neurčená Eveline Löw-Beer, snad by to mohla být stále tatáž výše zmíněná Eva.⁸

Dům č. o. 96 z přelomu 19. a 20. století již dávno nestojí, a jak za Löw-Beerů vypadal, netušíme. Nevíme ani, kdy mohl být postaven. Pouze katastrální mapy města Brna ze začátku století ukazují na jeho obdélný půdorys a komponovanou zahradu. V letech 1933–1934 jej nahradila novostavba pro nové majitele, Marii a Josefa Koukolovi.

HLINKY č. o. 104 JONAS A LINA LÖW-BEEROVI

Manželé Jonas (1845–1924, vnuk Arona) a Lina (roz. Löw-Beerová, 1854–1926, vnučka Jakoba) Löw-Beerovi byli významní mecenáši a filantropové. Jonas ve firmě

5 CZAJKOWSKI, Lenka a CZAJKOWSKI, Petr. pozn. 2, s. 457.

6 Arch sčítací pro sčítání lidu a nejdůležitějších domácích zvířat užitkových podle stavu ze dne 31. prosince 1900. Dostupné z: <http://digiarchiv.brno.cz/>

7 CZAJKOWSKI, Lenka a CZAJKOWSKI, Petr. pozn. 2, s. 451.

8 BVK, Hlinky 96, popisný arch.

Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne působil nejprve jako prokurista (1878–1885) a poté, od roku 1885, spolu s Arnoldem Löw-Beerem a Jonase Karpelesem,⁹ jako hlavní společník. Vedle toho byl i prezidentem správní rady Moravské eskomptní banky, okresním představeným v městské správě Brna, členem správní rady Akciové společnosti starobrněnských kožedělných závodů či předsedou spolku Starobrněnské ohřívárny v Brně. Manželství Jonase a Liny zůstalo bezdětné, můžeme se pouze domnívat, že o to usilovněji se oba manželé věnovali charitativní činnosti. Za první světové války založili a z velké části financovali vývařovnu pro židovské uprchlíky z Haliče, Besarábie a Bukoviny, která v činnosti pokračovala i po válce jako jídelna pro chudé (po roce 1924 pod záštitou židovské náboženské obce). Oba se na náboženském životě židovské obce přímo podíleli coby významní činitelé svatého spolku *Chevre kadiša*. Bez zajímavosti není také skutečnost, že brněnský *Linaheim* – kolonie domků pro přestárlé dělníky firmy *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* – na Veslařské ulici v Brně-Jundrově, byla pojmenována právě po Lině. Již pouhý výčet aktivit Jonase a Liny ukazuje na jejich postavení coby významných Brňanů. Jonas byl roku 1910 dokonce jmenován čestným občanem Brna a v letech 1911–1919 se po něm nazývala ulice v Brně-Štýřicích (Löw-Beer-Gasse/Löw-Beerova, nynější ulice Celní).

Ještě v roce 1880 Jonas a Lina udávali bydliště přímo v areálu továrny *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* v Brně na ulici Václavské č. o. 2, o rok později koupili dům či pozemek na Hlinkách č. o. 104. Podle nesignovaného plánu z února 1882¹⁰ si na nové adrese nechali postavit jednopatrový dům o pěti okenních osách, v přízemí se vstupem situovaným zcela vlevo. Zatímco přízemí bylo obslužné (pokoj domovníka, kuchyně, spíž, prádelna, sklep ad.), patro sloužilo jako panský byt (mj. salon, ložnice, koupelna, jídelna, pokoj pro hosty). V této úsporné variantě s jedinou ložnicí však dům příliš dlouho nestál. Patrně na přelomu 19. a 20. století byla jeho rozloha takřka zdvojnásobena přístavbou na vedlejší parcelu. Jonas a Lina dům nechali rozšířit o jeho levou část – o tři okenní osy nalevo od vstupního portálu. Architektonické plány přístavby neznáme, ale zřejmě již v této fázi vznikla současná podoba uliční fasády. Patrně s ohledem na naznačené stavební dějiny budovy je průčelí o osmi okenních osách řešeno asymetricky. Fasádu v přízemí, nad obložným soklu, člení nepravá pásová bosáž. V první ose přízemí jsou osazena dřevěná vrata, ve čtvrté pak zdobný pilastrový portál hlavního vstupu. Okna ve zkosených špaletách spočívají na průběžné podokenní římsě a jsou chráněna dekorativní mříží. První patro od přízemí odděluje kordonová římsa se zubořezem. Z fasády patra vystupuje v první ose arkýř s obdélnou základnou a v šesté ose balkon s kovaným zábradlím vynášený konzolami. Hladce zasazená okna jsou doplněna o podokenní římsy na konzolkách a o oblouk naznačený v omítce nad překladem. Okna i balkonové dveře patra mají

9 VELEŠÍK ml., Vladimír a VELEŠÍK, Vladimír. Firma Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne (Arona a Jakoba Löw-Beera synové) v Brněnci a v Brně. In: *Löw-Beerovy vily a historie jedné podnikatelské rodiny*. Boskovice a Svitavy: MAS Boskovicko a MAS Svitava, 2014, s. 36.

10 BVK, Hlinky 104.

Dům č. o. 104, současný stav. (foto: Miroslav Zavadil)

dřevěné okenice. Stavbu zakončuje korunní římsa, která nese sedlovou střechu. Dům si přes množství detailů uchovává střízlivé neoklasicistní formy.

O životě v tomto honosném domě víme, že kromě rodiny vlastníka, která zaměstnávala až šest sloužících, jej v samostatném bytě obývala ještě rodina zahradníková. Za zmínku stojí rovněž zahrada, kterou Löw-Beerovi užívali nejen jako užitkovou (doložen máme například chov třiceti slepic),¹¹ ale zejména jako zahradu okrasnou – komponovanou, s protáhlou stavbou, snad skleníkem, v jejím středu.¹²

FELIX A GUSTI LÖW-BEEROVI

Jonas s Linou nebyli jediní Löw-Beerové, kteří v domě č. o. 104 na ulici Hlinky kdy žili. Bez bližších podrobností bývají uváděni také Walter, Jonasův a Linin

11 CZAJKOWSKI, Lenka a CZAJKOWSKI, Petr. pozn. 2, s. 454.

12 Katastrální plán Brna 1:2 880 z roku 1906. Dostupné z: <http://www.vilemwalter.cz/mapy/>

synovec,¹³ a dosud neurčený Johann.¹⁴ S jistotou víme, že od konce 20. let 20. století dům vlastnila rodina jejich dalšího synovce Felixe, Waltrova staršího bratra.

Manželé Felix (1879–1932, pravnuke Jakoba) a Auguste „Gusti“ (roz. Münchová, 1890–1975) měli tři děti, syny Herberta a Georga a dceru Elisabeth. V roce 1928 jim vídeňský architekt Rudolf Bredl připravil plány pro adaptaci a dostavbu domu č. o. 104, včetně přístavby jednoho patra (patrně v zahradním traktu), podkroví a vybudování dvou garáží. Vedením stavby byl pověřen Heřman Mainx. Z dochovaného plánu se například dozvídáme, že Felix s Gusti v domě měli – v jednom z takřka dvou desítek pokojů – fotografickou komoru pro vyvolávání fotek, zimní zahradu a dále i molovou komoru sloužící jako „trezor“ na kožichy. K zajímavostem přestavby patří, že instalatérská firma J. L. Bacon Brno, která se na ní podílela, dodávala instalace i do vily Tugendhat. Úpravy, které se patrně nedotkly historizujícího průčelí, skončily až roku 1929, a to kvůli průtahům způsobeným nedostatkem pracovních sil, jakož i opožďováním dodávek v souvislosti s výstavbou brněnského výstaviště. Do té doby měla rodina Felixe a Gusti, obdobně jako předtím manželé Lina s Jonas, pobývat na Václavské č. o. 2.

HLINKY č. o. 86

JOHANNA A JONAS KARPELESOVI

V roce 1892 byla majitelkou domu stojícího na ulici Hlinky č. o. 86 Johanna Flesch, od které nemovitost zakoupila Johanna Karpelesová (roz. Löw-Beerová, 1845–1906, vnučka Jakoba) s manželem Jonase Karpelesem (1841–1909). Jonas Karpeles byl jedním z hlavních společníků (1885–1908) firmy *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne*.¹⁵ Jako člen spolku *Bikur Cholim* se podílel na náboženském životě židovské obce. Manželé Karpelesovi měli patrně jediného syna Jonase. V roce 1890 bydleli na Hybešově ulici č. o. 77, o deset let později již udávali adresu Hlinky č. o. 86. Více o životě rodiny Johanny a Jonase prozatím není známo.

Karpelesovi zakoupený dům zbořili a na široké parcele nechali postavit velkolepou palácovou novostavbu. Se zakázkou mohli oslovit architekta Arthura Brausewettera, pocházejícího z rakouského Leobersdorfu, který od roku 1894 působil na brněnské německé průmyslovce jako pedagog. Arthur Brausewetter měl v roce 1897 realizovat v Pisárkách snad právě jejich dodnes stojící dům na Hlinkách č. o. 86.¹⁶ Tento nový jednopatrový dům je díky svému výraznému průčelí významným prvkem zástavby ulice Hlinky. Symetričnost průčelí, rytmizovaného okenními osami (2+5+2), narušuje

13 VELEŠÍK, Vladimír. Vily příslušníků rodiny Löw-Beerovy v Půlpepcu a v Brně. In: *Löw-Beerovy vily a historie jedné podnikatelské rodiny*. Boskovice a Svitavy: MAS Boskovicko a MAS Svitava, 2014, s. 60.

14 Johann Löw-Beer uváděn jako majitel Hlinek č. o. 104 v letech 1926 a 1927. BVK, Hlinky 104, popisný arch.

15 VELEŠÍK, ml., Vladimír a VELEŠÍK, Vladimír. pozn. 9, s. 36.

16 ZATLOUKAL, Pavel. pozn. 2, s. 131.

Dům č. o. 86 na ulici Hlinky, současný stav. (foto: Miroslav Zavadil)

pouze vstup situovaný vlevo od centrální osy. Fasádu nad obložení soklu člení nepravá pásová bosáž v přízemí a pilastry v obou patrech. K hladce osazeným oknům se na průběžných podokenních římsách připojují obdélné parapetní výplně, v patře je navíc v horní části vložen klenák. Tři střední osy v patře doplňuje balkon s jemně tepaným zábradlím. Kompozici průčelí gradují postranní rizality zakončené atikovými bohatě formovanými štíty, jakož i nad balkonem centrální atikový štít s vepsaným slepým oválným otvorem. Vila postavená ve stylu pozdního historismu, s četnými eklektickými detaily, svým subtilním pojetím odpovídá charakteru francouzské renesance. Z katastrálních map města Brna ze začátku 20. století vyplývá, že rozsáhlou zahradu si Karpelesovi upravili na park.

ARNOLD A FRIDERIKA LÖW-BEEROVI

Po Karpelesových (snad po smrti Jonase Karpelese v roce 1909) vilu vlastnila rodina Arnolda Löw-Beera, bratra Johannya Karpelesové. Arnold (1852–1922, vnuk Jakoba) a jeho žena Friderika (roz. Pollaková, 1857–1915) měli čtyři děti (Felix, August, Waltera a Marii „Mitzi“). Arnold Löw-Beer během svého působení jako

hlavní společník firmy *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* firmu velmi pozdvihl a zároveň nashromáždil rozsáhlý nemovitý majetek. Vybudoval vilu v nedalekém Půlpecnu, byl majitelem domu v Moravské Chrástové (č. p. 40) a po rodičích zdědil dům ve Vídni. V Brně, kromě Hlinek č. o. 86, měl vlastnit hned čtrnáct parcel na Žlutém kopci a nemovitost na Vinařské č. o. 1 a 4.¹⁷ Arnold s rodinou nejprve bydlel ve vile po strýci Izákovi (1811–1898, syn Jakoba) v Brněnci.

Vila postavená v roce 1913 v Půlpecnu sloužila spíše jako letní byt a při pracovních návštěvách závodu v Brněnci, můžeme se proto domnívat, že dům na Hlinkách č. o. 86 byl rodinou využíván jako její hlavní sídlo. V roce 1910 máme doloženo využívání domu dvěma domácnostmi, byt vlastníka se skládal ze sedmnácti místností, ve kterých vedle jeho rodiny bydlelo dalších pět osob zaměstnaných v domácnosti, a byt zahradníka, který zabíral místnosti čtyři.

WALTER A ALICE LÖW-BEEROVI

V průběhu 20. let 20. století dům přešel do majetku Arnoldova syna Waltra (1881–1954, pravnuk Jakoba) a jeho ženy Alice (roz. Stadlerová, 1897–1991). Walter po smrti otce ve firmě zastával pozici technického ředitele odpovědného za nákup vlny.¹⁸ Dům vlastnil ještě v roce 1939.¹⁹

HLINKY č. o. 132

AUGUST A ALICE LÖW-BEEROVI

V blízkosti posledního řadového domu, který ještě udržuje souvislou uliční čáru Hlinek, můžeme i dnes obdivovat samostatně stojící modernistickou vilu Augusta Löw-Beera. August (1883–1942, pravnuk Jakoba) byl nejmladším synem Arnolda a Friderike, kteří bydleli na Hlinkách č. o. 86. V roce 1909 se oženil s Alicí (roz. Gottliebová, 1889–1979), dcerou brněnského výrobce smaltovaného nádobí, se kterou měl syna Erika (1910–?) a dceru Margaretu (1919–?). August, od roku 1918 společník firmy *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne*, byl roku 1927 veden rovněž jako honorární konzul Rakouska v Brně a od roku 1933 jako akcionář firmy Viktoria, a. s. pro gumový průmysl v Brně.²⁰ August s rodinou se před příchodem nacistů zachránil odchodem do zahraničí.

Parcelu č. o. 132/134 August patrně zakoupil od vojenského krejčího Ludwiga Dukata na přelomu 10. a 20. let 20. století.²¹ S rodinou v té době bydlel nedaleko

17 VELEŠÍK, Vladimír, pozn. 13, s. 60.

18 Ibid., s. 42–43.

19 BVK, Hlinky 86, popisný arch.

20 SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764–1948*. Brno: Archiv města Brna, 2012, s. 261–262.

21 CZAJKOWSKI, Lenka a CZAJKOWSKI, Petr, pozn. 2, s. 461.

ulice Hlinky, v domě na Výstavní č. o. 15 na Starém Brně.²² V roce 1922 firma *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* získala stavební povolení pro stavbu vily na Hlinkách 132, vedením stavby byl pověřen nám již známý Heřman Mainx (v letech 1928–1929 stavbyvedoucí domu Augustova bratra Felixe na Hlinkách 104). Z dochovaných vodoinstalačních plánů, datovaných v únoru 1923 v Brně, se bohužel nedozvíme, kdo byl architektem této luxusní vily, zato zjistíme, že vodoinstalace měla na starosti firma *Johan Kachlik's witwe A. Kachlik*.²³ Na konci roku 1923 byla stavba vily zkolaudována.

Rozlehlá trojpodlažní vila je situována ve vzdálenější části svažitého terénu zahrady tak, že se z ní otevírají výhledy na písáreckou kotlinu. Členitou hmotu průčelí vlevo ohraničuje vystupující příčné rameno domu s půlkruhovým rizalitem, který tvoří podnoží pro balkon v patře. Levý půlkruhový rizalit prolomuje trojice obdélných oken v suterénu a v přízemí. Vpravo pak rámeček průčelí dotváří trojboký rizalit, taktéž prolomený trojicí tentokrát půlkruhově zakončených oken v přízemí. Pravý trojboký rizalit vynáší lodžii s jehlancovou trojbokou střechou na sloupech v patře. Pozornost nejvíce poutá velká kamenná terasa, kterou v suterénu prolomuje, vedle půlkruhového rizalitu, hlavní vstup flankovaný iónskými sloupy, a čtvercová okna. Přízemí a patro, ohraničené rizality, mají pět okenních os, okna v přízemí jsou půlkruhově zaklenuta, v patře jsou obdélná. Místnosti podkroví se skrývají v mansardové střeše s obdélnými vikýři, kterou nese předstupující korunní římsa. Navzdory užití jednotlivých klasických architektonických prvků na fasádě (iónské sloupy, balustrádové zábradlí, profilované šambrány) lze vilu označit za umírněně modernistickou, její architektura by si zasloužila důkladnější průzkum.

Jednalo se o vskutku luxusní bydlení s takřka třemi desítkami místností. Dle plánů vily bychom v jejím suterénu/sklepě měli nalézt mj. komoru na kožešiny. V přízemí se ve středu domu rozprostírá největší prostora domu – hala s krbem, se kterou sousedí jídelna situovaná do příčného křídla s oválným rizalitem, a dále salon pro pány na východní straně a sluneční pokoj (*Sonnenzimmer*) v trojbokém rizalitu na jižní straně. Velkolepost přízemí dovršuje terasa, na kterou vedou dva vstupy. V patře se nachází velkorysé soukromé pokoje, například pokoj dcery disponuje „arkýřem“ určeným k posezení (*Sitzerker*) a balkonem, k pokoji – sousedícímu s pokojem služebné – dále náležela soukromá koupelna. Přímo z ložnice rodičů vedly vstupy na lodžii, do dámské koupelny s vanou a do rozlehlé šatny. Mansardové podkroví, vedle technického zázemí (prádelna, žehlárna) a pokojů pro hosty, počítalo také s temnou komorou či s balkonem určeným ke slunění. K domu náležela i rozsáhlá zahrada se zahradním domkem a skleníkem. Čtenáře jistě zaujme také výčet zaměstnaného personálu: vychovatelka, služka, sluha, pokojská, pomocnice v domácnosti, učitel jazyků, kuchařka, domovnick s manželkou a dcerou.²⁴

22 *Adresbuch von Brünn 1919*, roč. 28, s. 356.

23 BVK, Hlinky 132.

24 VELEŠÍK, Vladimír. pozn. 13, s. 60.

HLINKY č. o. 40 a 42

Před tím, než se August Löw-Beer rozhodl pro stavbu vily na Hlinkách č. o. 132, oslovil v roce 1919 architekta Friedricha Ohmanna s jiným projektem. Patrně zvažoval koupi pozemků s nemovitostmi na Hlinkách č. o. 40 a 42, pro které mu Fridrich Ohmann vytvořil nakonec nerealizovaný projekt vily. Na pozemku č. o. 40 tak dodnes stojí neorenesanční dům z roku 1899, který Löw-Beerům patrně nikdy nepatřil (od konce 19. až do poloviny 20. století jej vlastnila rodina Eichlerů). Stejně tak i dům č. o. 42 s Löw-Beery nesouvisí, je novostavbou z roku 1936.²⁵ Nicméně, projekt objednaný Augustem pro tyto pozemky pro nás není bez zajímavosti: Ohmann plánoval odstranit neorenesanční dům č. o. 40 na spodním konci dvou spojených pozemků a nahradit jej dvěma jednoposchodovými budovami po stranách (garáže, sklady a byty personálu), přičemž uliční čáru měla sledovat pouze ohradní zeď s vjezdem. Spodní část pozemku pak Ohmann zamýšlel proměnit v park s alejemi a bazénem. Podél levého okraje parcely měla vést spojovací chodba k novostavbě vily posazené na vyvýšenině v polovině hloubky pozemku. Zbývající zahrada, z pohledu z ulice Hlinky schovaná za novostavbou vily, měla sloužit jako užitková, se skleníkem. Vila samotná svou kompozicí hmot poněkud upomíná na realizovanou vilu na Hlinkách č. o. 132. A to zejména užitím motivů levého příčného ramene domu s půlkruhovým rizalitem a mansardové střechy. Namísto terasy však Ohmann narýsoval čestný dvůr. Liší se také rozvrh jednotlivých místností, nerealizovaný projekt nabízel navíc hudební sál, pracovnu dětí, ateliér rodičů či knihovnu s hernou. U exteriéru dával na výběr mezi baroknější a moderně klasicistní polohou.²⁶ Lze se snad domnívat, že k realizaci Ohmannova velkorysého projektu nakonec nedošlo právě proto, že se Augustu Löw-Beerovi podařilo získat pozemek pro stavbu samostatně stojící vily výhodnější – č. o. 132.

HLINKY č. o. 72

DĚTI SALOMONA LÖW-BEERA

Jako poslední navštívíme dům, jež jako jediný na ulici Hlinky obývali reprezentanti firmy *Moses Löw-Beer*. V roce 1892 byl majitelem nemovitosti na Hlinkách č. o. 72 Dr. Carl Reissig. V roce 1900 jsou majiteli děti Salomona Löw-Beera (1832–1896, syn Mosese), čili vnoučata Mosese Löw-Beera, jmenovitě sourozenci Helena Popperová (roz. Löw-Beerová, 1866–?), Emma Mandlerová (roz. Löw-Beerová, 1869–holocaust), Viktor Löw-Beer (?–?) a Marie Kufflerová (roz. Löw-Beerová, 1872–1938).

25 BVK, Hlinky 42.

26 O nerealizovaném projektu Friedricha Ohmanna pro Augusta Löw-Beera na Hlinkách č. o. 40 a 42: VYBÍRAL, Jindřich. *Friedrich Ohmann. Objev baroku a počátky moderní architektury v Čechách/Die Entdeckung des Barocks und die Anfänge der modernen Architektur in Böhmen*. Praha: UMRUM, 2013, s. 299–301.

HELENA A CARL POPPEROVI

Od roku 1910 až do dvacátých let 20. století byla majitelkou již jen nejstarší Helena. V domě žila spolu se svým manželem advokátem Carlem Popperem (1856–1925) a dvěma dcerami. Dům také dále obýval Helenin svobodný bratr Viktor.²⁷

Původní dům se nedochoval, s jeho podobou na začátku 20. století nás seznamuje alespoň pohlednice. Dvoupatrový řadový objekt výrazně převyšoval sousední domy. Dominantní úlohu hrál středový polygonální arkýř s úzkými okenními otvory prolomenými v obou patrech. Arkýř z prvního patra vynášely konzoly nad hlavním, centrálně umístěným vstupem. Střídmě, v duchu neoklasicismu pojatou fasádu v přízemí členila pásová bosáž. Lze se domnívat, že stavebníky tohoto domu byli Löw-Beerovi.

Jako nový majitel objektu je k roku 1927 doložen Richard Popper, jistě Helenin příbuzný z manželovy strany. Ten nechal v roce 1935 původní objekt zbourat a podle návrhu Ernsta Wiesnera vystavěl v roce 1936 dům stávající.

*

Osudy domů, které před druhou světovou válkou stále vlastnila rodina Löw-Beerů, byly za války i po válce pohnuté a navzájem si velmi podobné. V průběhu roku 1940 je zabrala německá armáda: dům č. o. 104 posloužil SS jako klubovna (*SS-Manschaftshaus*, od 8. 3. 1940), vila č. o. 132 jako sídlo německé Bezpečnostní služby (SD, *Deutschersicherheitsdienst*, od 1. 4. 1940) a dům č. o. 86 si nejprve přivlastnila německá Bezpečnostní služba (SD, *Deutschersicherheitsdienst*, od 1. 9. 1940) a později SS (*SS, Waffen Schutzstaffel*, od 25. 10. 1941). V roce 1946 byly tyto objekty znárodněny. Ve vile č. o. 132 pak dlouhá léta sídlil Kojenecký ústav a dětský domov. Domy č. o. 86 a č. o. 104 byly roku 1958 prohlášeny kulturními památkami. Zbývající domy, ty, které již před válkou Löw-Beerovi nevlastnili (č. o. 72, 96 a 114), se užívání německou armádou vyhnuly, dům č. o. 72 však neušel znárodnění.²⁸ V současnosti jsou všechny domy v soukromých rukou.

27 CZAJKOWSKI, Lenka a CZAJKOWSKI, Petr. pozn. 2, s. 461.

28 BVK, Hlinky 104, 132, 86, 72, 96, 114.

PRAMENY A LITERATURA

Brněnské vodárny a kanalizace, ulice Hlinky (BVK).

Archiv města Brna, fond U9, Sběrka map a plánů (AMB).

CZAJKOWSKI, Lenka a CZAJKOWSKI, Petr. Zástavba ulice Hlinky po roce 1850 a majetková struktura jednotlivých objektů se zvláštním přihlédnutím k roku 1910. Příspěvek k poznání předměstské architektury města Brna. In: *Brno v minulosti a dnes*. Brno: Krajské nakladatelství, 2006, s. 445–477. ISBN 80-86736-03-2.

FILIP, Vladimír (ed.). *Brno. Staré pohlednice XII., Staré Brno II. – Pisárky*. Brno: Josef Filip, 2004.

SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764–1948. Encyklopedie podnikatelů a jejich rodin*. Brno: Statutární město Brno, 2012. Brno v minulosti a dnes. ISBN 978-80-86736-28-0.

VELEŠÍK, Vladimír (ed.). *Löw-Beerovy vily a historie jedné podnikatelské rodiny*. Boskovice a Svitavy: MAS Boskovicko a MAS Svitava, 2014. ISBN 978-80-260-6713-9.

VYBÍRAL, Jindřich. *Friedrich Ohmann: objev baroku a počátky moderní architektury v Čechách/Die Entdeckung des Barocks und die Anfänge der modernen Architektur in Böhmen*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2013. ISBN 978-80-86863-72-6.

ZATLOUKAL, Pavel. *Brněnská architektura 1815–1915: průvodce*. Brno: Obecní dům, 2006. ISBN 80-239-7745-8.